

AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA IJTIMOY VIRTUALLIK FENOMENINING FALSAFIY TAHLILI

Eshmurodov Nabillo Ibodullo o'g'li

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

psixologiya va ijtimoiy-siyosiy fanlar fakulteti

sotsiologiya va ijtimoiy ish kafedrası o'qituvchisi

nabillo.eshmurodov@mail.ru

+998911872008

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18058483>

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv va raqamli tsivilizatsiya sharoitida shaxsning ma'naviy begonalashuvi fenomeni ilmiy-falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Madaniy chegaralarning zaiflashuvi, ommaviy madaniyatning kuchayishi va raqamli muhit ta'siri insonning ma'naviy o'zligidan uzoqlashuviga olib kelishi ko'rsatiladi. Ma'naviy-axloqiy qadriyatlarning izdan chiqishi shaxs identifikatsiyasi va ijtimoiy barqarorlikka salbiy ta'sir qilishi asoslanadi.

Kalit so'zlar: ma'naviy begonalashuv, globallashuv, raqamli muhit, ommaviy madaniyat, madaniy identifikatsiya, axloqiy qadriyatlar, ekzistentsial krizis, ijtimoiy izolyatsiya.

Аннотация: В данной статье с научной и философской точки зрения анализируется феномен духовного отчуждения личности в контексте глобализации и цифровой цивилизации. Показано, что ослабление культурных границ, усиление массовой культуры и влияние цифровой среды приводят к отчуждению человека от своей духовной идентичности. Обосновывается это тем, что утрата духовных и нравственных ценностей негативно влияет на личностную идентичность и социальную стабильность.

Ключевые слова: духовное отчуждение, глобализация, цифровая среда, массовая культура, культурная идентичность, нравственные ценности, экзистенциальный кризис, социальная изоляция.

Abstract: This article analyzes the phenomenon of spiritual alienation in the context of globalization and digital civilization from a scientific and philosophical perspective. It demonstrates that the weakening of cultural boundaries, the rise of mass culture, and the influence of the digital environment lead to alienation from one's spiritual identity. This is substantiated by the notion that the loss of spiritual and moral values negatively impacts personal identity and social stability.

Keywords: spiritual alienation, globalization, digital environment, mass culture, cultural identity, moral values, existential crisis, social isolation.

XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur kirib bordi. Natijada axborotlashgan jamiyat shakllanib, unda virtual makon ijtimoiy munosabatlarning muhim maydoniga aylandi. Virtual muhit insonning muloqot uslubi, tafakkuri, qadriyatlari va ijtimoiy faolligiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois axborotlashgan jamiyatda ijtimoiy virtual fenomenini falsafiy jihatdan tahlil qilish dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

“Virtuallik” tushunchasi antik davr va o'rta asr faylasuflari, yozuvchi va olimlari asarlarida inson va jamiyat hayoti bilan bog'liq holda talqin qilingan. Antik davr falsafasida «virtus» jasur erkak (vir) va uning fazilatlari — Rim fuqarolari fazilatlari (virtutes) haqidagi tasavvurlar bilan

bog'liq holda o'rganilgan. Platon va Aristotel asarlarida reallik borliq va ibtidoyning o'zaro nisbati sifatida qo'llangan¹.

Yangi davr faylasuflari I. Kant va G. Leybnits qarashlarida imkoniyat tasodifiy holat ekani, moddiy olamning yagonaligi talqin qilingan². A. Bergson virtuallikni falsafiy tushuncha sifatida rivojlantirgan³.

Ijtimoiy virtuallik fenomen — bu raqamli texnologiyalar asosida shakllangan virtual makonda yuzaga keluvchi ijtimoiy munosabatlar, muloqot shakllari hamda shaxsiy va guruhiy identifikatsiya jarayonlarining majmuasidir. Virtual tarmoqlar, ijtimoiy media platformalari va onlayn hamjamiyatlar bugungi kunda real ijtimoiy hayotning muqobil, ba'zan esa ustuvor maydoniga aylanib bormoqda. Ushbu makon insonlarga geografik, madaniy va ijtimoiy chegaralarsiz muloqot qilish, axborot almashish hamda jamoaviy faoliyat yuritish imkonini beradi.

Virtual muhitda inson o'zining yangi "ijtimoiy qiyofasi"ni shakllantiradi. Bu qiyofa real hayotdagi ijtimoiy rollar, maqom va cheklovlardan qisman xoli bo'lib, shaxsga o'zini erkinroq ifodalash, o'z ideal "men"ini konstruksiyalash imkonini yaratadi. Shu bilan birga, virtual identitetning shakllanishi shaxsning real identiteti bilan murakkab munosabatga kirishib, ayrim hollarda ichki ziddiyatlar va identifikatsiya muammolarini yuzaga keltiradi.

Bundan tashqari, virtual makonda ijtimoiy munosabatlar tezkorlik, fragmentarlik va ramziy muloqot bilan tavsiflanadi. Belgilar, tasvirlar, emotikonlar va qisqa matnli xabarlar orqali amalga oshiriladigan muloqot insonlar o'rtasidagi munosabatlarning mazmunini soddalashtirishi, chuqur ijtimoiy aloqalarning zaiflashishiga olib kelishi mumkin. Shu bois ijtimoiy virtual fenomen nafaqat texnologik yangilik, balki insonning ijtimoiy mavjudligi va o'zini anglash usullarini tubdan o'zgartirayotgan murakkab ijtimoiy-falsafiy hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Axborotlashgan jamiyat sharoitida virtual makon inson identitetining shakllanishida muhim omilga aylanmoqda. Virtual identitet — bu shaxsning raqamli muhitda o'zini namoyon etish jarayonida shakllanadigan ijtimoiy qiyofasi bo'lib, u real hayotdagi ijtimoiy rollar, maqom va cheklovlardan nisbatan mustaqil tarzda konstruksiyalanadi. Ijtimoiy tarmoqlar, onlayn platformalar va virtual hamjamiyatlarda inson o'zining idealizatsiyalangan yoki alternativ "men"ini yaratish imkoniyatiga ega bo'ladi⁴.

Biroq virtual identitetning ustuvor tus olishi shaxsning real identiteti bilan muayyan ziddiyatlarni yuzaga keltiradi. Inson virtual makonda o'zini erkin va muvaffaqiyatli namoyon etar ekan, real hayotdagi ijtimoiy munosabatlar va mas'uliyatlardan uzoqlashishi mumkin. Natijada shaxsning o'z haqiqiy mohiyatidan begonalashuvi, ya'ni identitetning parchalanishi va ichki yaxlitlikning buzilishi yuzaga keladi.

Virtual begonalashuv, eng avvalo, shaxsning real ijtimoiy aloqalaridan uzoqlashishi, yuzma-yuz muloqotning qisqarishi va ramziy, yuzaki muloqotning ustuvor bo'lib borishida namoyon bo'ladi. Bunday sharoitda inson boshqalar bilan doimiy aloqada bo'lgandek tuyulsa-

¹ Платон. Собрание сочинений. 2-том / перевод с английского. М, 1993. – 341 с.; Аристотель. Сочинения: в 4 т. Т.4 / Аристотель. – М.: Мысль, 1984. – 830 с.

² Кант И. Антропология прагматической точки зрения. –СПб: Наука, 2000. – 471 с.; Лейбниц Г. Новые опыты о человеческом разуме. – М., 1948. – 686 с.

³ Бергсон А. Опыт о непосредственных данных сознания, материя и память. – М: Московский клуб, 1992.– 336 с.

⁴ Чугунов А. Социология Интернета: социально-политические ориентации российской интернет-аудитории. – М, 2003. – С.8.

da, aslida yolg'izlik, ijtimoiy bo'shliq va ma'nosizlik holatini boshdan kechirishi mumkin. Virtual makondagi ko'rinish bilan real hayotdagi mavjudlik o'rtasidagi tafovut begonalashuv jarayonlarini yanada chuqurlashtiradi.

Falsafiy nuqtayi nazardan, virtual identitet va begonalashuv muammosi insonning borliqdagi mavjudlik usulining o'zgarishi bilan bog'liqdir. Inson tobora ko'proq virtual makonda "mavjud bo'lish"ga intilib, real borliqdagi ijtimoiy va ma'naviy tajribalarni ikkinchi darajaga surib qo'ymoqda. Shu bois virtual identitet shaxs erkinligini kengaytiruvchi vosita bo'lishi bilan birga, ma'naviy begonalashuv va ekzistensial bo'shliq manbai sifatida ham namoyon bo'lmoqda.

Virtual olam — bu raqamli texnologiyalar asosida shakllangan axborot va muloqot makoni bo'lib, u shaxsga bilim olish, o'zini ifoda etish va ijtimoiy faollikni amalga oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ushbu muhitda shaxs o'z qobiliyatlarini rivojlantirishi, dunyoqarashini kengaytirishi mumkin. Biroq virtual muhitning ta'siri ikki qirrali bo'lib, u shaxs shakllanishiga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

- *Virtual olamning ijobiy jihatlari:*

Virtual olam shaxs shakllanishida bir qator ijobiy imkoniyatlarni taqdim etadi. Avvalo, u bilim va axborotga tezkor hamda keng kirish imkonini yaratadi. Internet orqali ta'limiy resurslar, ilmiy manbalar va madaniy meros bilan tanishish shaxsning intellektual rivojiga xizmat qiladi.

Shuningdek, virtual muhit shaxsning muloqot doirasini kengaytiradi. Geografik chegaralar bartaraf etilib, turli madaniyat va dunyoqarash vakillari bilan muloqot qilish imkoniyati yuzaga keladi. Bu esa bag'rikenglik, ochiqfikrlilik va ijtimoiy moslashuv qobiliyatining rivojlanishiga yordam beradi.

Bundan tashqari, virtual olam shaxsning ijodiy salohiyatini namoyon etish uchun qulay sharoit yaratadi. Bloglar, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli loyihalar orqali inson o'z fikrlari va g'oyalarini erkin ifoda etishi mumkin. Bu jarayon shaxsning o'z-o'zini anglashiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

- *Virtual olamning salbiy jihatlari:*

Shu bilan birga, virtual olamning shaxs shakllanishiga salbiy ta'sirlari ham mavjud. Eng avvalo, virtual muhitga haddan tashqari bog'lanish real hayotdan uzilishga olib kelishi mumkin. Real ijtimoiy munosabatlar o'rnini virtual muloqot egallashi natijasida shaxsda yolg'izlik, ijtimoiy izolyatsiya va begonalashuv holatlari kuchayadi.

Virtual muhitdagi axborotning haddan tashqari ko'pligi shaxs ongining yuzaki shakllanishiga sabab bo'ladi. Tanqidiy fikrlashning susayishi va tayyor andozalarga moyillik shaxsning mustaqil tafakkurini cheklaydi. Ayniqsa, yoshlar ommaviy madaniyat va manipulyativ axborot ta'siriga tez berilib ketishlari mumkin.

Shuningdek, virtual identitetning kuchayishi shaxsning real "men"i bilan virtual qiyofasi o'rtasida ziddiyatlarni yuzaga keltiradi. Bu esa ichki ruhiy muvozanatning buzilishi, o'zligini yo'qotish va ma'naviy bo'shliq holatlariga olib kelishi mumkin.

Virtual olamning salbiy ta'sirlarini kamaytirish uchun undan ongli va maqsadli foydalanish muhimdir. Ta'lim-tarbiya jarayonida raqamli madaniyatni shakllantirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlash zarur. Shu bilan birga, real ijtimoiy munosabatlar va jonli muloqotni qo'llab-quvvatlash shaxsning barqaror rivojiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, virtual olam shaxs shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatuvchi murakkab ijtimoiy hodisadir. U shaxs rivoji uchun keng imkoniyatlar yaratishi bilan birga, muayyan xavf-xatarlarni ham keltirib chiqaradi. Shu bois virtual muhit bilan real hayot o'rtasida muvozanatni saqlash, virtual imkoniyatlarni shaxs va jamiyat manfaatlariga xizmat qildirish zamonaviy jamiyat oldida turgan muhim vazifalardan biridir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Платон. Собрание сочинений. 2-том / перевод с английского. М, 1993. – 341 с.; Аристотель. Сочинения: в 4 т.Т.4 / Аристотель. – М.: Мысль, 1984. – 830 с.
2. Кант И. Антропология прагматической точки зрения. –СПб: Наука, 2000. – 471 с.; Лейбниц Г. Новые опыты о человеческом разуме. – М., 1948. – 686 с.
3. Бергсон А. Опыт о непосредственных данных сознания, материя и память. – М: Московский клуб, 1992.– 336 с.
4. Чугунов А. Социология Интернета: социально-политические ориентации российской интернет-аудитории. – М, 2003. – С.8.